

Malé sošky z porculánu

Očista liturgického prostoru a počátky realizace liturgické reformy v královéhradecké diecézi na přelomu let 1966 a 1967

Michal Sklenář

Jaroslav Bošina, farář ve Velké Losenici spravující excurrento rovněž farnost Nížkov, sděloval v dopise zaslaném 25. května 1967 kapitulní konzistoři v Hradci Králové:

V kostele v Nížkově bylo odstraněno již dříve více malých sošek z porculánu nebo sádry a nyní ještě větší socha P. Marie Lurdské[,] též ze sádry.¹

Duchovní správce takto s jistým zpožděním reagoval na výzvu představených k provedení očisty liturgického prostoru a zaslání informací o jejím průběhu příslušnému vikárii. V archivu (spisovně) Biskupství královéhradeckého se zachoval konvolut shromážděný okřskovými vikárii, který svědčí o praktickém průběhu činností shrnutých do označení „očista liturgického prostoru“ a který dobře ilustruje jednu z fází uskutečňování liturgické reformy II. vatikánského koncilu v českých zemích.

V následujícím příspěvku se zaměřím na průběh zmíněné očisty na území královéhradecké diecéze především prizmatem statutárních zastupců farností a na širší kontext této fáze reformních kroků. Spisový materiál z let 1966 a 1967 a další související prameny² totiž zaznamenávají část reálného obrazu počátků liturgické reformy viděný zdola, často

¹ Archiv (spisovna) Biskupství královéhradeckého (dále ABIHK), fas. Očista liturgického prostoru, materiály vikariátu Polná (sídlo ve Vyskytné nad Jihlavou), dopis Jaroslava Bošiny ze dne 25. 5. 1967. Pisatelé adresovali své listy příslušnému vikariátnímu úřadu. V případě, že se sídlo vikariátu neshoduje s jeho názvem, je soudobé sídlo uvedeno v závorce. Autor děkuje za upozornění na pramen a spolupráci Mgr. Ladislavu Holoubkovi, Ph.D., archiváři Biskupství královéhradeckého a knihovníku Biskupské knihovny Biskupství královéhradeckého.

² K problematice deperditů v pramenech církevní provenience v českých zemích ve druhé polovině 20. století, respektive po roce 1945, viz Radek POKORNÝ a kol., *Metodický pokyn č. 1/2019 k archivnímu zpracování fondů typu „farní úřad“*, Praha: Ministerstvo vnitra České republiky, 2019, zejm. s. 130–131 a passim.

před zásadními architektonickými úpravami presbytářů a dalších částí kostelů a kaplí, každodennost pastorační ve farnostech v polovině 60. let 20. století a také stále přítomné napětí mezi uměleckým vkusem expertů a lidovou zbožností provázenou specifickými vyjadřovacími prostředky.

1. KONTEXTY

1.1 Historické souvislosti

Konstituce II. vatikánského koncilu *Sacrosanctum concilium* ve dvou člancích formuluje požadavky na umělecká díla nacházející se v sakrálních prostorech. Vyzývají k uplatňování principů ušlechtilé krásy, zbožného charakteru, uměřenosti a též činné účasti věřících.³ V případě Československé a Československé socialistické republiky byl ovšem mezi lety 1948 a 1989 umělecký provoz vztahující se k posvátným místům výrazně utlumen. Kvůli militantně ateistickému náboji komunistického totalitního panství docházelo k potlačování této tradiční součásti církevního a společenského života,⁴ a to na široké škále od přímé perzekuce navrhovatelů a tvůrců⁵ přes marginalizaci samostatných disciplín⁶ až po nezáměr o obnovu a údržbu sakrálních staveb, drobných sakrálních památek a dalších předmětů a míst spojených s církví, především římskokatolickou.⁷ Vzhledem k minimální soudobé výstavbě

³ Srov. Konstituce o posvátné liturgii *Sacrosanctum concilium*, čl. 124–125, in *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, Praha: Zvon, 1995. Dále jen SC.

⁴ Výjimečné a umělecky hodnotné předměty zhotovené či zamýšlené pro sakrální prostory mezi lety 1948 a 1989 představila výstava *Posvátné umění v nesvaté době. České sakrální umění 1948–1989*, konaná v Muzeu umění Olomouc od 27. října 2022 do 9. dubna 2023. Důležité okolnosti vzniku těchto děl popisuje katalog k výstavě Šárka BELŠÍKOVÁ – IVO BINDER (eds.), *Posvátné umění v nesvaté době: České sakrální umění 1948–1989*, Olomouc: Muzeum umění Olomouc – Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2022.

⁵ Srov. např. JAROSLAV CUHRA, *Svědění paměti: Kniha o životě a díle architekta, filosofa, křesťanského politika, vlastence a dlouholetého vězně cesty svědomí*, Olomouc: Poznání, 2009.

⁶ Srov. MARIE KULDOVÁ, „Nechtěné řemeslo: Výroba parament v socialistickém Československu,“ in *Textil v muzeu: Oděvy a textilní doplňky pro liturgii a obřady*, Brno: Technické muzeum, 2015, s. 68–77.

⁷ Srov. MICHAL VALENČÍK, *Ohrožené památky: Kostely, kaple a kapličky v České republice*, Praha: Baset, 2006. KRISTINA UHLÍKOVÁ – MICHAL SKLENÁŘ, „Instrumentalizace památkové

nových kostelů a kaplí se v českých zemích prováděné změny týkaly téměř výhradně stávajících objektů.⁸

Recepce a reflexe všeobecného sněmu katolické církve se v případě Československé socialistické republiky propojila s krátkým a intenzivním obdobím pražského jara, spojeného mimo jiné s působením Díla koncilové obnovy a celkovým uvolněním tlaku vůči církevním strukturám.⁹ Následující léta tzv. normalizace však náboženský život opět zatlačila do obligátních kostelních zdí, takže právě v nich se odehrálo *gros* pokoncilních reforem, redukované zpravidla na reformu liturgikou.¹⁰ Liturgická reforma II. vatikánského koncilu (liturgická obnova) se v bohemikálním prostředí vnímá jako proces, který většina kléru a věřících přijala buď přímo s uspokojením, nebo alespoň s respektem.¹¹ Jednoznačnější odmítání sněmu včetně konstituce o posvátné liturgii se zde začalo výrazněji projevovat až po roce 1989.¹² Určující osobou pro praktické realizování liturgické reformy, ale současně představitelem zásadně ovlivňujícím vnímání všeobecného sněmu vůbec, byl František Tomášek a jeho spolupracovníci. V místních podmínkách při řešení konkrétní otázky ovšem značně záleželo na pohledu příslušného kněze a lokálním klimatu ve farnostech, zvláště venkovských a filiálních.

péče v českých zemích v druhé polovině 40. a v 50. letech 20. století," *Zprávy památkové péče* 82 (2022): 3–16.

⁸ Viz Michal SKLENÁŘ, *Postaveny navzdory: Vznik nových římskokatolických sakrálních staveb v českých zemích v letech 1948–1989*, Praha: Ústav pro studium totalitních režimů – Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2022.

⁹ Srov. Jaroslav CÚHRA, „Dílo koncilové obnovy v kontextu státně-církevní politiky pražského jara," in *Koncil a česká společnost: Historické, politické a teologické aspekty přijímání II. vatikánského koncilu v Čechách a na Moravě*, eds. Petr Fiala – Jiří Hanuš, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000, s. 112–124. Jiří HANUŠ, „Koncil jako kulturní fenomén," in *Letnice Dvacátého století: Druhý vatikánský koncil a české země*, Stanislav Balík – Jiří Hanuš, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012, s. 117–152, zde s. 145–148.

¹⁰ Srov. Aleš OPATRŇÝ, *Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, s. 196–197. Viz též Petr SLOUK, „Státní orgány a koncil," in *Kardinál Tomášek a koncil: Sborník ze symposia k 10. výročí úmrtí kardinála Tomáška a ke 40. výročí zahájení 2. vatikánského koncilu v Praze 9. a 10. října 2002*, ed. Aleš Opatrný, Praha: Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, 2002, s. 31–43.

¹¹ Srov. HANUŠ, „Koncilní změny v českém prostředí," in: *Letnice*, s. 7–24.

¹² Srov. OPATRŇÝ, *Kardinál*, s. 203–204. Jiří HANUŠ, *Tradice českého katolicismu ve 20. století*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005, s. 131–132. Srov. též Ladislav POKORNÝ a kol., *Obnovená liturgie*, Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1976, s. 262.

1.2 Oficiální nároky a čas mezi dvěma liturgickými instrukcemi

Dne 24. září 1964 byla promulgována instrukce *Inter Oecumenici* (první liturgická instrukce)¹³ a dne 4. května 1967 pak instrukce *Tres abhinc annos* (druhá liturgická instrukce).¹⁴ Oba dokumenty obsahovaly praktické pokyny k reformě liturgického slavení a předkládaly dočasný mešní ritus. Docházelo ke zjednodušení a změnám obřadu definovaného naposledy v rubrikách misálu papeže Jana XXIII. z roku 1962, jenž roku 1969 nahradil misál papeže Pavla VI. Ačkoliv ustanovení instrukce *Inter Oecumenici* vstupovala v platnost 7. března 1965, v Československé socialistické republice se Celostátní liturgická komise setkala na ustavující schůzi teprve 25. února 1965. Průtahy se zahájením činnosti platformy, která měla uvést liturgickou reformu II. vatikánského koncilu do českého a slovenského prostředí, způsobily nároky státních orgánů na personální obsazení komise. Zahájení činnosti Celostátní liturgické komise znamenalo především zahájení tzv. „malé reformy“, tedy oficiálního potvrzení stávající bohoslužebné praxe (rozdělení mešního slavení na bohoslužbu slova a bohoslužbu oběti, celebrování *versus populum*, podpora užívání lidového jazyka a laických služeb při slavení).¹⁵

Sledovaná očista liturgického prostoru na přelomu let 1966 a 1967 se tedy odehrávala v zajímavém období, kdy sice již byl všeobecný sněm ukončen a hlavní rysy změn určeny a vydány tiskem, ale teprve pozvolna docházelo k jejich konkretizaci a realizaci. Šlo o jakési „liturgické mezidobí“, nikoli ve smyslu označení části liturgického roku, nýbrž ve smyslu probíhajícího přerodu a provizorního stavu. Nejen vizuální přizpůsobování sakrálních prostor se tak stalo jedním z průvodních jevů tohoto času mezi vydáním prvních dvou liturgických instrukcí.

Vedle pastýřských listů a dalších dokumentů vysvětlujících význam a postup liturgické reformy¹⁶ měli kněží na přelomu let 1966 a 1967 k dispozici dvě směrnice s praktickými pokyny. Směrnice z roku 1965

¹³ Viz „Instructio Sacra Congregatio Rituum ad exsecutionem Constitutionis de Sacra Liturgia recte ordinandam *Inter Oecumenici*,“ *Acta Apostolicae Sedis* 66 (1964): 877–900.

¹⁴ Viz „Instructio altera Sacra Congregatio Rituum Ad exsecutionem Constitutionis de sacra Liturgia recte ordinandam *Tres abhinc annos*,“ *Acta Apostolicae Sedis* 69 (1967): 442–448.

¹⁵ Srov. Pavel KOPEČEK, *Liturgické hnutí v českých zemích a pokoncilní reforma*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2016, s. 265.

¹⁶ Srov. Aleš OPATRŇÝ (ed.) a kol., *Pastýřské listy 1945–2000. Arcidiecéze pražská, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství*, 2003, s. 118–120, 125–126, 129–132.

s rubrikami zjednodušeného mešního ritu je uvedena pastýřským listem zdůrazňujícím kontinuitu „liturgické obnovy“ s liturgickým hnutím (v českých zemích vyjádřeném zejména lidovými mešními písněmi). Dále se zmiňuje potřeba vzdělávání duchovenstva, nutnost naučit se novým předpisům, aktivně se podílet na aplikaci liturgické reformy včetně poučení věřících. Diecézní liturgická komise se zmiňuje v souvislosti s instalováním nových oltářů, protože

nutné úpravy oltáře pro celebrování versus populum, resp. zřízení provizorního obětního stolu v popředí kostela, nemohou být pochopitelně ponechané libovůli duchovních správců.¹⁷

V závěru se říká:

Každá přestavba je nepohodlná. Všude samé smetí, samý prach. Před našima očima se změnila celá Církev na obrovské staveniště. Nám se dostalo té milosti, že žijeme v této veliké době a můžeme pomáhat při obnově budovy Církve v nás i v našich farnostech. Mějme při tom trpělivost se sebou i věřícími, především se staršími lidmi. Nezahrnujme je novotami nad míru jejich přizpůsobivosti a chápavosti. Postupujme krok za krokem podle možností, jaké ve svých farnostech máme, ale postupujme vždy promyšleně a cílevědomě.¹⁸

Pro rok 1966 vyšly tiskem rovněž směrnice podporující *participatio actiosa* a liturgickou reformu jako samostatný úvod k direktáři. Kromě zjednodušeného mešního ritu, rubrik a textů, dokument k našemu tématu poznamenává:

Obnovená liturgie si vyžaduje obnovení liturgického prostoru. Proto je třeba předně z kostelů odstranit vše, co je bez umělecké ceny a kýčovité.¹⁹

V poznámce pod čarou se připojuje informace, že je vhodné poradit se s diecézní liturgickou komisí či památkovou správou, aby nedošlo k znehodnocení cenných předmětů.

¹⁷ *Pastýřský list a Směrnice* [doplňující podle nového „Ordo missae“ dtto 27. 1. 1965 liturgickou úpravu zavedenou k 7. březnu 1965] *biskupů a ordinářů ČSSR důstojným spoluprácím ve všech diecích*, Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1965, s. 5.

¹⁸ Tamtéž, s. 6

¹⁹ *Směrnice biskupů a ordinářů ČSSR pro uskutečnění činné účasti věřících na mši svaté. Separátní úvod k direktáři pro rok 1966*, bez místa, bez data, s. 58.

Všude však musí sedile, ambona a oltář tak ovládat vnitřek kostela, aby bylo na první pohled patrné, že se na nich odehrává nejdůležitější bohoslužba, totiž bohoslužba Slova a Eucharistie.²⁰

2. LITURGICKÁ OČISTA V KRÁLOVÉHRADECKÉ DIECÉZI

2.1 Průběh a stěžejní témata očisty

Kapitulní konzistoř v Hradci Králové rozeslala v oběžníku vydaném 22. listopadu 1966 pokyny k praktickému aplikování liturgické reformy II. vatikánského koncilu, které obsahovaly rovněž devítibodový seznam nadepsaný Očista liturgického prostoru.²¹ V přímé návaznosti na články 124 a 125 konstituce *Sacrosanctum concilium* měli duchovní správci odstranit z kostelů

- 1) strojově vyráběné obrazy a sochy (barvotisky, sádrové sochy), dále
- 2) „díla umělecky nedostatečná a formálně špatná“,²²
- 3) neumělé obrazy křížové cesty nahradit křížky,
- 4) duplicitu obrazů a soch, pokud výzdoba netvoří umělecký celek nebo se nejedná o umělecky hodnotná díla,
- 5) neužívat antependií (*závěsů*) k zakrytí menz a kazatelen, přičemž výjimku „činí neforemnost mensy nebo hned neodstranitelné poškození mensy“,²³
- 6) neužívat umělé květiny k výzdobě oltářů,
- 7) elektrické osvětlení užívat výhradně jako náhradu denního světla, a nikoli k ozdobě oltářů,
- 8) obrazy a sochy umístit tak, aby neodváděly pozornost od hlavního oltáře,
- 9) „korouhve, lucerny a podobné věci nepotřebné k bohoslužbě umístit mimo bohoslužebný prostor“.²⁴

Oběžník dále obsahoval povinnost duchovních správců podat do konce ledna 1967

²⁰ Tamtéž, s. 59.

²¹ Srov. ABIHK, N. E. 1798, Oběžník Kapitulní konzistoře v Hradci Králové č. 15/66 ze dne 22. 11. 1966, s. 3.

²² Tamtéž.

²³ Tamtéž.

²⁴ Tamtéž.

písemná hlášení o této očiště s popisem svých opatření svému vikariátnímu úřadu, který je hromadně zašle kapitulní konsistoři do 7. února 1967.²⁵

Případné nejasnosti měli kněží konzultovat se třemi členy diecézní liturgické komise, administrátorem v Kutné Hoře Vilémem Müllerem, administrátorem v Heřmanově Městci Václavem Jakubcem a administrátorem v Nekoři Václavem Hartmanem.²⁶ Zatímco první dva jmenovaní se v rámci diecézní liturgické komise zabývali především liturgickou hudbou, Václav Hartman zodpovídal za činnost odboru zaměřeného na výtvarné umění a sakrální prostor a úpravy interiérů konzultoval s příslušnými odborníky, představiteli farností i státní památkové péče.²⁷ Kapitulní konsistoř pak obdržela zprávy z jednotlivých míst prostřednictvím vikářů, o jejím dalším postupu nebo způsobu vyhodnocení se dostupné prameny nezmiňují.

2.2 Hlášení o očiště

Kněží v naprosté většině na výzvu reagovali, v některých případech došlo k upomínání, u jednotlivců k nedodání podkladů, výjimečně přímo k odmítnutí očištu provést. Styl i obsah sdělení je vzhledem k množství pisatelů pochopitelně značně různorodý a kolísá od lakonického konstatování o údajně vyhovujících stavbách až k detailním popisům změn ve farním kostele i filiálních kaplích. Duchovní správci často plánovali některé modifikace spojit s významnějšími pracemi, kupříkladu s výmalbou interiéru anebo úpravou presbytáře, nejednou se zejména v horských oblastech objevuje nutnost posunutí termínu do teplejších částí roku, někdy se zmínili o „dřívějším“ či „dávnm“ odstranění některých prvků. Kněží v této souvislosti také žádali o finanční příspěvek, aby mohli provést očištu a zároveň dlouhodobě potřebné práce – kromě zmíněné výmalby uzpůsobení osvětlení a elektřiny.

²⁵ Tamtéž.

²⁶ Srov. tamtéž.

²⁷ Srov. KOPEČEK, *Liturgické hnutí*, s. 303–305. Viz též Jitka JONOVÁ, „Církevní památková péče ve druhé polovině 20. století se zaměřením na olomouckou arcidiecézi,“ *Zprávy památkové péče* 82 (2022): 47–54.

2.2.1 Sochy, obrazy

Nejčastěji docházelo k sejmutí soch Nejsvětějšího Srdce Ježíšova, Panny Marie, svatě Terezie a svatého Judy, případně soch a obrazů s motivy Ježíšova utrpení.

Farní úřad v Zahradce u Ledče sděluje, že byla odstraněna [sic] jen sádrový relief Panny Marie z oltáře ve fil. kostele ve Snětě. Jinak zůstalo vše při starém.²⁸

Někdy měl duchovní správce zájem na zachování konkrétního předmětu, respektive váhal a snažil se situaci popsat:

V úvahu přišla by jen socha sv. Terezie, zhotovená ze sádry, v životní velikosti, přivezená z Francie, je kolorovaná, postavená na řezbářsky pěkně zpracovaném podstavci, opatřená látkovým baldachýnem s dřevěnou zlacenou korunou; nad tím po stranách dva vznošní barokoví andělé. Socha je umístěna pod kůrem na zdi vnější lodi kostela.²⁹

Obdobné strategie zvolil kostelohotecký duchovní správce Vladimír Fišer, který nechtěl nic měnit sám o sobě, vše si dělal sám (umělé květiny neměl, naopak ambon ano), ale předměty v interiéru nepovažoval za zbytečné, přičemž vše vložil uctivě a uzavřel:

Vnitřní zařízení kostela je zde opravdu velmi pěkné a duchovní správce po dobrém uvážení nenašel zatím nic, co by bylo nutné ihned odstranit. V kostele je již od začátku ambon, který se používá. Podaří-li se sehnat potřebné peníze, hodlám pořídit oltář tváří k lidu, sedes a nový ambon, aby vše zase tvořilo jeden pěkný a vkusný celek a nenarušilo nynější pěkný vzhled kostela. S uvedením tohoto zařízení do kostela bude potom možná vhodné, aby se nějaká maličkost odstranila (korouhve), ale můj názor je ten, aby se nová liturgická nařízení uváděla v život[,] jak je nařizuje Konstituce, ale ne ukvapeně, což by mohlo někdy vyvolat pravý opak. Venkov je jiný než město[,] a hlavně chybí věřící, kteří by měli pro vše pochopení.³⁰

V Golčově Jeníkově chtěl administrátor Vratislav Hartman obrazy přemístit a odstranit

²⁸ ABIHK, fas. Očista liturgického prostoru, materiály vikariátu Libice nad Doubravou (Havlíčkův Brod), dopis Karla Kováře ze dne 9. 2. 1967.

²⁹ Tamtéž, materiály vikariátu Čáslav, dopis Josef Zapletala ze dne 13. 1. 1967.

³⁰ Tamtéž, materiály vikariátu Poděbrady, dopis Vladimíra Fišera ze dne 31. 12. 1967.

při postavení nového oltáře čelem k lidu, který doufám budeme moci brzy pořídit a který je ostatně nutný, poněvadž kazatelna zakrývá pohled na oltář téměř všem sedícím v lavicích na levé straně.³¹

V Malých Svatoňovicích se očista od soch proměnila pouze ve výměnu: porcelánového svatého Josefa nahradila dřevěná kopie Pražského Jezulátka.³² Jindy se uskutečnila jen změna místa dotyčných předmětů, zpravidla mimo presbytář a hlavní loď:

Myslí-li se bohoslužebným prostorem kněžiště a hlavní loď, odpovídají předpisům.³³

2.2.2 Osvětlení, prapory, korouhve, lucerny

Podle zachovaného korpusu korespondence představovalo jednu z nejmenších obtíží nahrazení sériových žárovek osvětlujících oltáře, oltářní obrazy, lurské jeskyně, případně též elektrických svíček, jiným typem osvětlení, pokud to bylo možné a pokud měl kněz relevantní náhradu. Na některých místech svítidla sice zůstala, ale došlo k jejich odpojení.

Všechno elektrické ozdobné osvětlování soch a oltářů bylo již dávno odstraněno. (a bylo toho zde mnoho, velmi si v tom libovali.)³⁴

Taktéž u praporů, korouhví a luceren různého typu obvykle nedocházelo v případě jejich odstranění k potížím. Josef Hurych v Brandýse nad Orlicí kompromisně nechal z kostela odnést korouhve, ale „historické cechovní lucerny“ v interiéru ponechal.³⁵ V případě Rtyně v Podkrkonoší ale měly lucerny pro duchovního správce nebo komunitu jistý význam:

Lucerny užívané při theoforických průvodech pro svou historičnost a náboženskou dokumentaci mezi jednotlivými stavy osadníků ponechány – při event. oprá-

³¹ Tamtéž, materiály vikariátu Libice nad Doubravou (Havlíčkův Brod), dopis Vratislava Hartmana ze dne 25. 1. 1967.

³² Srov. tamtéž, materiály vikariátu Trutnov (sídlo ve Dvoře Králové nad Labem), dopis Jaromíra Röhricha ze dne 24. 1. 1967.

³³ Tamtéž, materiály vikariátu Trutnov (sídlo ve Dvoře Králové nad Labem), dopis Miroslava Čolty ze dne 30. 1. 1967.

³⁴ Tamtéž, materiály vikariátu Čáslav, dopis Josefa Zapletala ze dne 13. 1. 1967.

³⁵ Srov. tamtéž, materiály vikariátu Ústí nad Orlicí (sídlo v Brandýs nad Orlicí), dopis Josefa Hurycha ze dne 10. 2. 1967.

vě lavic budou umístěny pod kůrem! Nežádoucí duplicita mariánského kultu (obrazu z r. 1860 – křížové sochy po 1. světové válce) votivní (žijící dosud rodiny) je pochopitelně ponechána.³⁶

2.2.3 Antependia

Podle morašického faráře Josefa Malého přispívala antependia ke zdůraznění rozdílu mezi svátečním a všedním dnem, což bude lid postrádat. Potýkal se také s nedostatkem skladovacího prostoru, neboť farní místnosti obsadili nájemníci. Do presbytáře zatím umístil jen „pulty a sedila“, pro další změny a nový oltář se chtěl inspirovat v okolí a doplnil:

Užívání obyčejných židlí (běžné dnešní výroby) se mi zdá v rozporu s posvátností prostoru mnohem víc, než dobrá kopie obrazu zdobícího stěny.³⁷

Ze zaslaných přípisů prosvítá náročná pastorační realita, kupříkladu v Choustníkově Hradišti byla antependia ponechána, protože zakrývala poškozené menzy a farníci neměli prostředky na jejich opravy.³⁸ Jakmile se jednalo o předměty novější, stávalo se případné odstranění nebo neuvádění problematičtější jako v Číněvsi:

Odstranění antependií najednou by způsobilo pohoršení. Není tomu dávno, co jsem prosil věřící, aby antependia darovali. Na příklad [sic] fialová na všechny oltáře jsou rok nová a pořídily je babičky ze svého nepatrného důchodu.³⁹

2.3 Tenze při očišťách

Očista liturgického prostoru představovala proces, který vyvolával rozličné odezvy. Sídlní kanovník katedrální kapituly, vikář jilemnického vikariátu a administrátor v Jilemnici Václav Zemanec zaslal za celý vi-

³⁶ Tamtéž, materiály vikariátu Trutnov (sídlo ve Dvoře Králové nad Labem), dopis Cyrila Štěrbý ze dne 24. 1. 1967.

³⁷ Tamtéž, materiály vikariátu Litomyšl (sídlo v Poličce), dopis Josefa Malého ze dne 25. 1. 1967.

³⁸ Srov. tamtéž, materiály vikariátu Trutnov (sídlo ve Dvoře Králové nad Labem), dopis Antonína Říkovského vikariátnímu úřadu ze dne 10. 1. 1967.

³⁹ Tamtéž, materiály vikariátu Poděbrady, dopis Františka Lukeše ze dne 30. 1. 1967.

kariát shrnutí, v němž explicitně uvedl, že očista v Rokytnici „nalezla příznivý ohlas téměř u všech věřících“.⁴⁰

Naproti tomu administrátor v Bělé nad Svitavou František Letfus reagoval značně podrážděně:

Bohoslužebný prostor jsem neočistil. V mé farnosti provádí očistu od křížů, soch a obrazů svatých jen ožralci. Prozatím jen v přírodě, protože kostely jsou uzamčeny.⁴¹

Obdobně se vyjádřil administrátor v Kostelci nad Orlicí Josef Petruj, který předložil argument klidu ve slábnoucím společenství:

Oznamuji, že zatím nehodlám udělat nic z toho, co nařizujete („ukládáte“), kromě odstranění luceren a korouhví. Odůvodnění. Věřící velmi těžce nesou překotné změny. Je nás hrstka[,] a ještě mám působit rozjitření? Všecko má svůj čas. Až bude vhodná příležitost[,] jednotlivá nařízení provedu.⁴²

Ohledně rozsahu očisty a způsobu jejího provedení ve farnostech probíhala vyjednávání jako ve Vrbicích:

Věřící projevíli nevůli[,] od které ustoupili po důkladném vysvětlení rozumnosti této očisty.⁴³

Ve výsledku se tedy mnohdy muselo sladit nadšení na straně jedné a neochota na straně druhé do oboustranně přijatelného kompromisu. Ku příkladu v Příbyslavi

obrazy křížové cesty byly odstraněny z pilířů v hlavní lodi a dány do vedlejších kaplí tak, aby pobožnost křížové cesty nebyla narušena. (...) Částečným vymalováním, vynuceným [sic] reinstalací elektr. zařízení, kostel dostal radostný vzhled, což je rovněž v intencích liturg. úprav.⁴⁴

⁴⁰ Tamtéž, materiály vikariátu Jilemnice, dopis Václava Zemance ze dne 6. 2. 1967.

⁴¹ Tamtéž, materiály vikariátu Litomyšl (sídlo v Poličce), dopis Františka Letfuse ze dne 26. 1. 1967.

⁴² Tamtéž, materiály vikariátu Rychnov nad Kněžnou (sídlo v Solnici), dopis Josefa Petruje ze dne 31. 1. 1967.

⁴³ Tamtéž, materiály vikariátu Poděbrady, dopis Jaroslava Palovčíka ze dne 27. 1. 1967.

⁴⁴ Tamtéž, materiály vikariátu Libice nad Doubravou (Havlíčkův Brod), dopis Jaroslava Bárty ze dne 17. 1. 1967.

Administrátor v Řepníkách Josef Smejkal ve svém hlášení poznamenal:

Nevhodná sádrová socha Božs. Srdce Páně je ve farním kostele v Řepníkách. Kde však – bez ohledu na finanční náklad – seženu lepší? (...) Neslohová je socha sv. Terezie Ježíškovy v Luži na Chlumku. Kdo se ji odváží odstranit, když příbuzní dárkyně ještě žijí, socha byla darována ex voto za uzdravení?⁴⁵

Žijící dárkové nebo potomci darců se mnohdy stavěli proti odstranění nebo přemístění předmětů. V některých případech duchovní správci ustoupili od plánované očisty pro odpor věřících, kteří vyžadovali ponechání stávající křížové cesty, zmiňovali se rovněž o smutku starších obyvatel v důsledku očisty, často se snažili změny provádět postupně a měli obavy z „bouří“ v důsledku radikálních kroků.

Konvolut nám neumožňuje podrobněji popsat nálady ve farnostech a jasně určit, zda konzervativní pojetí vycházelo spíše od duchovního správce nebo (části) laických věřících a zda se skutečně jednalo o konzervatismus v pravém slova smyslu, nebo spíše neochotu opustit zažitá schémata – v tomto případě předměty blízké lidové zbožnosti a paraliturgickým úkonům, respektive předměty emocionálně spojené s osobní minulostí či rodinou dotčených osob. Kněží si tento nepříjemný potenciál očisty liturgického prostoru evidentně uvědomovali, protože někteří z nich v různých variantách vyzývali k taktnímu a pozvolnému postupu ve vztahu k určitým předmětům:

Sádrové sochy sv. Terezičky zatím nebyly odstraněny, bude tak učiněno opatrně časem.⁴⁶

Jindy se setkáváme přímo s varováním, že nařízení konzistoře

znamená značný zásah do interieru [sic] zvl. venkovských kostelů[,] a proto farní úřad Číhošť-Sázavka podává hlášení, že v obou jeho kostelích je toto nařízení prováděno postupně [podtrženo], aby změna nezpůsobila příliš velké rozhořčení u věřících.⁴⁷

⁴⁵ Tamtéž, materiály vikariátu Chrudim, dopis Josefa Smejkal ze dne 12. 2. 1967.

⁴⁶ Tamtéž, materiály vikariátu Čáslav, dopis Aloise Hoffmana ze dne 3. 1. 1967

⁴⁷ Tamtéž, materiály vikariátu Libice nad Doubravou (Havlíčkův Brod), dopis Karla Zemanice ze dne 30. 1. 1967.

Administrátor děkanství v Havlíčkově Brodě Josef Němeček poskytl hlubší pohled z opačné strany:

V očistě chrámových prostorů není jednoty mezi kněžími, a proto někteří věřící[,] a je jich dost[,] se pohoršují a poukazují na jednotlivé kostely, kde zůstalo vše při starém.

Na základě zkušenosti z pastorece navrhoval vznik komise,

která by prošla všechny kostely a s duchovním správcem na místě samém projednala, co je třeba odstranit a co ponechat. Jistě by to prospělo celé věci. Dále je třeba rozhodnout, co s odstraněnými sochami provést. Provádět tyto očisty chrámu v terénu není tak snadné, jak se může na první pohled zdát (...).⁴⁸

Fotografickou dokumentací doplnil svoji odpověď řeholní kněz Richard Kališ, S.V.D., který z kaple v domově důchodců na Žampachu odstranil „k velikému žalu řeholních sester všechny sádrové sochy“.⁴⁹

Soudobé problémy a naznačený vztah farníků ostatně shrnul i Václav Hartman, administrátor v Nekoři a jeden z kněží, s nimiž bylo možné postup konzultovat, takže jeho přístup mohl mít širší, pramenně již nepostihnutelný vliv. Farní úřad

ponechal z nevyhovujících věcí jen takové, za které zatím není vyhovující náhrada a věřící by jejich odstranění těžko nesli, poněvadž je sami s velikou okázalostí pomáhali zřizovat.⁵⁰

Druhý kněz-konzultant Václav Jakubec pouze poznamenal, že

uspořádání liturg. prostoru v kostelích farnosti [Heřmanův Městec] odpovídá požadavkům obnovené liturgie podle jednotlivých míst a okolností.⁵¹

⁴⁸ Tamtéž, dopis Josefa Němečka ze dne 23. 1. 1967.

⁴⁹ Tamtéž, materiály vikariátu Ústí nad Orlicí (sídlo v Brandýs nad Orlicí), dopis Richarda Kališe ze dne 17. 1. 1967.

⁵⁰ Tamtéž, dopis Václava Hartmana ze dne 24. 1. 1967.

⁵¹ Tamtéž, materiály vikariátu Chrudim, dopis Václava Jakubce ze dne 7. 2. 1967.

2.4 Širší souvislosti, úloha kněze

Analyzovaný spisový materiál jako celek a pohled na vybrané citáty z konvolutu dokládají převažující ochotu kněžstva v určité míře a případně také pozvolna požadovanou očistu liturgických prostor provést. Zatímco negativní či chybějící vyjádření představují menšinový proud, velmi často se zde můžeme setkat s větší či menší mírou napětí, které úpravy kostelů a kaplí vyvolaly mezi laickými věřícími. Potvrzuje se tak obecná charakteristika tohoto období, vložená roku 1976 do textu liturgika Ladislava Pokorného, již v souvislosti s rubrikami misálu papeže Pavla VI. vydaného roku 1969/1970:

Nové předpisy berou na sebe úkol uzákonit, aby jak vybavení, tak dispozice kostela, které v mnohých případech vzešly ze zcela jiného chápání společenského i vnitrocírkevního, mohly sloužit nové liturgii. Tento úkol, který má uskutečnit liturgickou obnovu a současně chránit památky, je velice závažný ze skutečnosti, že některé nové předpisy kontrastují s tím, co je historickým dědictvím církve[,] vyvstává určité napětí, jehož řešení vyžaduje zvláštního taktu, obezřetnosti, moudrosti, avšak také rozhodnosti.⁵²

Pohled liturgika v tomto případě konverguje se stručným svědectvím o zkušenostech ze dvou dekad úprav kostelů po II. vatikánském koncilu, jak je roku 1983 prezentoval architekt Jan Sokol. K celkovým úpravám sakrálních objektů, nikoli již jen k dílčím zásahům, řekl:

Po létech zkušeností víme, že to není úkol snadný, že zde není obecně platných pravidel a že každý případ je nutno řešit o sobě, i když jsou občasné podobnosti. (...) Chceme-li zde měnit, odstraňovat, přidávat, musíme žádat o rady, pokyny, schválení. (...) Nikde nebylo řečeno, že by kostely v staré podobě nemohly dále sloužit svému účelu, jsou-li pro to vážné důvody. Ale my nepovažujeme ideál [konstituce či reformy] za utopii a máme již řadu zkušeností, že i staré kostely dávají možnost něco z nového uskutečnit.⁵³

⁵² POKORNÝ a kol., *Obnovená liturgie*, s. 247–248.

⁵³ JAN SOKOL, „20 let zkušeností s úpravami kostelů,“ in *O katolickém kněžství: Sborník z teologickomírového semináře SKD Pacem in terris v Hradci Králové ve dnech 22.–26. srpna 1983: Přednášky ze zájmového semináře SKD v Mariánských lázních duben 1983*, ed. Gustav Čejka, Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1984, s. 95–97, zde s. 97. Viz též PAVEL КОРЕЧЕК, *Liturgie a architektura: Moderní sakrální architektura v Čechách a na Moravě*, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, s. 72–74.

Citáty dokumentují pozvolný vývoj v přemýšlení o sakrální architektuře. Popsaná očista spadá do období všeobecného sněmu a usku-tečňování úprav, které kladlo někdy až přehnaný důraz na funkčnost a aplikaci důležitých koncilních pojmů a uzavřelo se 70. lety. V 80. letech 20. století pak nastala střízlivější a kritičtější fáze zaměřená na formu a návrat k sakralitě.⁵⁴ Z výše uvedených pastýřských listů a směrnic je patrné velké nadšení, jež jako kdyby ani nepřipouštělo velmi omezenou existenci římskokatolické církve v komunistické Československé socialistické republice a každodenní ateizační kampaň.⁵⁵

Vlastní reflexe kněží jistě souvisejí s jejich konkrétním naturelem, ukazují ale poněkud problematičtější tvářnost reálného provádění tzv. malé liturgické reformy v českém prostředí. Z korespondence sice nelze vždy vyčíst jasné důvody pro nějaké rozhodnutí, primární úlohu statutárního zástupce farnosti ovšem potvrzuje jednoznačně. Kněz očistu (a také další kroky liturgické reformy) předložil a vysvětlil farníkům, s jejich pomocí ji provedl, sám vypracoval o svém postupu zprávu a tento podklad nám slouží jako hlavní zdroj poznání „liturgického mezidobí“ v královéhradecké diecézi na začátku roku 1967.

Na konkrétním příkladě prameny dosvědčují specifickou pozici duchovního správce, který měl v době komunistického totalitního panství na jedné straně v dané komunitě značný vliv, na straně druhé se však nemohl dostatečně opřít o tradiční strukturu diecézního kléru. Starší mechanismy kněžského *cursus honorum* byly nahrazeny systémem zvýhodňujícím osoby loajální vůči státním orgánům. Kněz se tak stával čím dál více samostatným a také osamoceným činitelem, rozhodujícím se podle lokálních podmínek a aktuální situace.⁵⁶ Rovněž střední hierarchický stupeň vikářů a jejich sekretářů, dříve neopominutelná součást církevní

⁵⁴ Srov. KOPEČEK, *Liturgie*, s. 75.

⁵⁵ Viz Jaroslav CUHRA, „Ateizace a výchova k vědeckému světovému názoru,“ in *Pojetí a prosazování komunistické výchovy v Československu 1948–1989*, Jaroslav Cuhra et al., Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v. v. i., 2020, s. 31–56.

⁵⁶ Ke královéhradecké diecézi na základě pramenného výzkumu srov. Michal SKLENÁŘ, *Děkan Václav Boštík: Farnost v Ústí nad Orlicí mezi lety 1927 a 1962 jako obraz dějin římskokatolické církve*, Praha: Ústav pro studium totalitních režimů – Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2019, zejm. s. 195–196 a passim. Jan KAFKA, *V hodině velké zkoušky: Církevní politika státu v severovýchodních Čechách v letech 1948–1960*, Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2017, zejm. s. 208–237 a passim. Viz též Milan ROMPORTL, *Kněz Josef Čihák*, Hradec Králové: Biskupství královéhradecké, Diecézní teologický institut, 2011.

správy s rozsáhlou agendou, již ztrácela svůj význam – vikáři v tomto případě vystupovali pouze jako prostředníci mezi centrem diecéze a jednotlivými kněžími. Právě popsaná úloha vyvstává nejvýrazněji z výčtu činností uváděných i novým Kodexem kanonického práva z roku 1983.⁵⁷ V případě královéhradecké diecéze navíc docházelo k opakovaným reorganizačním systémům vikariátů a jejich rozloha prakticky znemožňovala formálně vyžadované vizitace. Úřady vikářů i sekretářů byly postupně obsazovány kněžími vstřícnými vůči státní správě a aktivními v prorežimních kněžských organizacích, takže pozice v očích nižšího kléru až na výjimky ztrácely autoritu, a vikariátní schůze (besedy) získaly pod vedením okresního církevního tajemníka politickou a agitační náplň.⁵⁸

2.5 Pohled uměnovědný a teologický

Kapitulní konzistoř v Hradci Králové vystupovala ve sledovaných jednáních v pozici církevního představeného a současně určovala experty v liturgické komisi a konzultanty prováděných opatření. Očistu ovšem fakticky vykonávali statutární zástupci farností a tamější věřící. V celém procesu však téměř chybí rozměr památkové péče. Zmínky o spolupráci s ní nacházíme v analyzované korespondenci jen ojediněle⁵⁹ a lze tudíž konstatovat, že očista se odehrávala téměř výhradně v gesci církve. V případě zámecké kaple v Cholticích bránilo provedení úpravy, že je objekt majetkem státu a památkově chráněný,⁶⁰ obdobně hřbitovní kostel

⁵⁷ Srov. Ignác Antonín HRDINA, *Kanonické právo: Dějiny pramenů, teorie, platné právo*, Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 205. Ke Kodexu kanonického práva z roku 1917 srov. Josef PEJŠKA, *Církevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému II.: Hierarchický řád církevní*, Obořiště u Dobříše: Teologický ústav Kongregace Nejsvětějšího Vykupitele, 1937, s. 205–208.

⁵⁸ Srov. SKLENÁŘ, *Děkan*, s. 179–185. KAFKA, *V hodině*, s. 203–208.

⁵⁹ Srov. ABIHK, fas. Očista liturgického prostoru, materiály vikariátu Rychnov nad Kněžnou (sídlo v Solnici), dopis Severina Pařila (farnost Javornice) ze dne 27. 1. 1967. Tamtéž, materiály vikariátu Náchod (sídlo v Hronově), dopis ze dne 31. 1. 1967 (podpis nečitelný, vzhledem k následným změnám v obsazení farnosti jméno nedohledáno).

⁶⁰ Srov. tamtéž, materiály vikariátu Pardubice, dopis Otto Šrůtka ze dne 20. 1. 1967.

svatého Michala v Poličce⁶¹ a objekty v Litomyšli.⁶² Výrazněji vystupuje tento aspekt u kostelů na Broumovsku,

kde výzdoba je památností a tvoří ve většině případů jeden umělecký celek. Jakákoli změna v umístění soch či obrazů, které jsou tu již od pradávna, by jistě byla nutná hlásit památkovému úřadu[,] jako to činím při opravách kostelů.⁶³

Očista liturgického prostoru vyřadila z běžného života farností sochy a další předměty oblíbené v lidové zbožnosti nebo umenšila jejich význam. Odlišný ritus přinesl nejen vnější proměnu interiérů, ale měl rovněž vést ke spirituálním posunům. Umělecký nárok na zpracování či umístění předmětů může přitom stát v jistém napětí až protikladu k představám lidové zbožnosti.⁶⁴ Historičtí aktéři s těmito představami nemuseli být nutně donátory či výrobci příslušných předmětů, ale tenze při očištěch mohl zvyšovat rovněž lokální patriotismus podpořený brigádnickou péčí o „vlastní“ kostel.

Církevní dokumenty přistupují k projevům lidové zbožnosti s úctou, současně ale nabádají k opatrnosti vzhledem k některým jejím vyhraněným projevům a vyzývají k potřebě lidovou zbožnost evangelizovat,⁶⁵ a to s podobnými předpoklady, s nimiž jsme se setkali během očištění:

V tomto úsilí o „evangelizaci“ však pastorační vnímavost nabádá, aby se postupovalo s velkou trpělivostí a s rozumným smyslem pro toleranci.⁶⁶

Teologická, liturgická reflexe chápe úlohu náboženského obrazu jako předmětu, který nemá primárně vést k estetickému (respektive obecně kulturnímu) prožitku, nýbrž odkazovat k určitému mystériu. Současně si církev uvědomuje, jaká témata v lidové zbožnosti rezonovala a rezo-

⁶¹ Srov. tamtéž, materiály vikariátu Litomyšl (sídlo v Poličce), dopis Jana Klimoviče ze dne 1. 2. 1967.

⁶² Srov. tamtéž, dopis Vladimíra Dobiáše ze dne 25. 1. 1967.

⁶³ Tamtéž, materiály vikariátu Náchod (sídlo v Hronově), dopis Josefa Smoly ze dne 18. 1. 1967.

⁶⁴ V souvislosti s Nejsvětějším Srdcem Ježíšovým srov. „Obraz,“ in *Slovník spirituality*, eds. Stefano di Fiore – Tullo Goffi, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999, s. 604–612, zde s. 610–611.

⁶⁵ Srov. KONGREGACE PRO BOHOSLUŽBU A SVÁTOSTI, *Direktář o lidové zbožnosti a liturgii*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, čl. 60–66.

⁶⁶ Tamtéž, čl. 66.

nují, kýčovitost však odmítá. Rozhodnutí o vhodnosti či nevhodnosti zpracování a vystavování obrazů (respektive soch a dalších předmětů) svěřuje místnímu ordináři.⁶⁷ *Sensus fidei fidelis* i *sensus fidei fidelium*⁶⁸ vyžadují pozornost a kultivaci, aby všechny součásti posvátného prostoru sloužily jeho sakrální funkci, tedy nejdůležitějšímu úkolu církve – slave-ní liturgie, jíž se

z hlediska účinnosti (...) žádná jiná činnost církve titulem ani stupněm nevyrovná.⁶⁹

ZÁVĚR

K nejmarkantnějším vnějším projevům reforem II. vatikánského koncilu náleží úpravy stávajících a výstavba nových sakrálních objektů podle zásad konstituce o posvátné liturgii. V případě Československé socialistické republiky je tento aspekt ještě zvýrazněn tím, že recepce všeobecného sněmu, který přinesl katolicismu paradigmatickou změnu, se zpravidla redukovala právě na liturgickou reformu. Možnost promýšlet závěry II. vatikánského koncilu hlouběji a v širším rámci se v Československu otevřela především během krátkého a velmi intenzivního období pražského jara roku 1968. V následujících dvou dekadách tzv. normalizace a případně reálného socialismu byla omezení kladená římskokatolické církvi ze strany státního aparátu opět značně rozsáhlá.

Průběh liturgické reformy v českých zemích dokládá situaci církve zatlačené administrativními zásahy nebo jejich hrozbou do zdí vlastních kostelů a kaplí. Normy komunistického totalitního panství na jedné straně podmiňovaly legální působení kněží udělením státního souhlasu k výkonu duchovenské činnosti, církevním institucím odebraly hospodářskou samostatnost a jejich oficiální účetnictví bedlivě sledovali okresní církevní tajemníci, dále zde probíhala intenzivní ateizační kampaň a celková marginalizace institucionalizované religiozity. Na straně druhé ale kněží disponující zmíněným státním souhlasem měli v rámci taktéž zmíněných kostelních zdí prostor pro realizaci vlastních představ.

⁶⁷ Srov. tamtéž, čl. 241–244.

⁶⁸ Viz MEZINÁRODNÍ TEOLOGICKÁ KOMISE, *Sensus fidei v životě církve*, Praha: Krystal OP, 2015.

⁶⁹ „(...) cuius efficacitatem eodem titulo eodemque gradu nulla alia actio Ecclesiae adaequat“. SC, čl. 7.

Stáli osamoceni jak vůči církevním představeným, tak vůči státním orgánům a rozhodovali se především podle vlastního uvážení. Ačkoliv pozitivní vyznění koncilu a liturgické reformy (obnovy) podporoval František kardinál Tomášek, při konkrétní aplikaci vždy záleželo na lokální konstelaci, vztazích a přístupu jednotlivých statutárních zástupců farností.

Komentovaný a analyzovaný korpus archiválií vážících se k očistě liturgického prostoru v královéhradecké diecézi dobře dokumentuje jednu z fází tzv. malé liturgické reformy. Očista se odehrávala na konci roku 1966 a v prvních měsících roku 1967, tedy v době mezi vydáním dvou liturgických instrukcí, *Inter Oecumenici* a *Tres abhinc annos*, často ještě před zásadními úpravami presbytářů. Především se zde ukazuje ochota kléru podílet se na liturgické reformě a na požadované očistě svěřených objektů – osoby neodpovídající na výzvy, zpochybňující nebo odmítající zahájené procesy představovaly menšinu anebo jednotlivce, přičemž jejich motivace by snad odhalil mikrohistorický výzkum, z materiálů centrální úrovně nejsou zřejmé. Při odstraňování předmětů z interiéru se zpravidla bez obtíží obešlo odnesení (cechovních či jiných) luceren a praporů nebo zřízení jiného typu osvětlení oltářů a oltářních obrazů namísto sériově zapojených žárovek. Samozřejmě zde hrály roli finanční a lidské síly farnosti. Naopak citlivou otázkou se ukázalo jednání o předmětech, k nimž měli členové komunity bezprostřední či blízký vztah: vyrobili je či darovali farnosti, respektive si k nim vytvořili emoční vazbu. V těchto případech museli duchovní správci postupovat obezřetně a dílčími kroky a svoji delikátní pozici také reflektovali.

**Little Porcelain Statues:
The Purification of Liturgical Space and the Early Realization
of Liturgical Reform in the Hradec Králové Diocese in 1966–1967**

Keywords: History; Roman Catholic Church; Czechoslovakia; Liturgy; Liturgical Reform; Liturgical Space; Hradec Králové Diocese

Abstract: The study describes and analyses the course of one of the phases of the Second Vatican Council's liturgical reform (Small Reform) in the Czech Lands, specifically in the Hradec Králové Diocese in 1966–1967. The author proceeds from letters and reports by individual ecclesiastical administrators who, on the basis of their superiors' orders, provided information on the course of the "purification" of liturgical space in their parishes. In connection with the *Sacrosanctum concilium* constitution, these changes applied to the transfor-

mation of church movables. The documents demonstrate the prevailing willingness of the clergymen to put the liturgical reform into practice as well as their delicate position. The purification mostly reflected their personal approach and was also potentially dissentious due to the removal or moving of objects with which the lay believers felt an emotional bond. This process took place almost exclusively within the authority of ecclesiastical bodies, including the possibility to conduct consultations with designated priests; the state administration and heritage preservation seldom entered into it.

PhDr. ThLic. Michal Sklenář, Ph.D. et Ph.D.
Ústav pro studium totalitních režimů
Siwecova 2
130 00 Praha 3
michal.sklenar@ustrcr.cz